

सर्वोच्च अदालत, संयुक्त इजलास
माननीय न्यायाधीश श्री विश्वम्भर प्रसाद श्रेष्ठ
माननीय न्यायाधीश श्री ईश्वरप्रसाद खतिवडा
फैसला

०७०-CI-०२२३

मुद्दा: घर भत्काई जग्गा खिचोला छोडाई चलन।

पर्सा जिल्ला, प्रसौनी बिर्ता गा.वि.स. वडा नं. ६ बस्ने भागरतीदेवी खुलवटिन...१	<u>पुनरावेदक</u>
पर्सा जिल्ला, प्रसौनी बिर्ता गा.वि.स. वडा नं. ६ बस्ने धर्मलाल महतो खुलवट..१	<u>प्रतिवादी</u>
विरुद्ध	
पर्सा जिल्ला, प्रसौनी बिर्ता गा.वि.स. वडा नं. ५ घर भई हाल जिल्ला काठमाडौं, काठमाडौं महानगरपालिका वडा नं. २२ सुन्धारा बस्ने देवकुमारी थापा.....१	<u>प्रत्यर्थी</u> <u>वादी</u>

सुरु तहमा फैसला गर्ने:- माननीय न्यायाधीश श्री अजयराज उपाध्याय
पर्सा जिल्ला अदालत
फैसला मिति:- २०६७।२।१२

पुनरावेदन तहमा फैसला गर्ने:- माननीय न्यायाधीश श्री पुरुषोत्तम भण्डारी
माननीय न्यायाधीश श्री शारङ्गा सुबेदी
पुनरावेदन अदालत हेटौँडा
फैसला मिति:- २०६८।११।२१

न्याय प्रशासन ऐन, २०४८ को दफा ९(१) बमोजिम यस अदालतमा दायर हुन आएको प्रस्तुत मुद्दाको संक्षिप्त तथ्य एवं ठहर यस प्रकार छ:-

रेजवरवर सिंह थापा तथा नेत्रकुमारी थापाको दाम्पत्य जीवनबाट श्रीदयाल वरसिंह थापाको जायजन्म भएको श्रीदयालवर सिंह थापाकी श्रीमती म फिरादी देवकुमारी थापा हुन्। हामी सम्पूर्ण परिवारको साविक वतन जिल्ला पर्सा, गा.वि.स. प्रसौनी बिर्ता, वडा नं. ५ हो। हालको वतन काठमाडौं जिल्ला, काठमाडौं महानगरपालिका, वडा नं. २२ सुन्धारा हो।

सासु नेत्रकुमारी थापाको नाममा जिल्ला पर्सा, गा.वि.स. प्रसौनी विर्ता वडा नं. ५ कि.नं. १७९ को ज.वि. ०-१-०, ऐ. वडा नं. ५ को कि.नं. १८३ को ज.वि. ०-३-९ दर्ता रहेकोमा कि.नं. १८३ को जग्गा नहरमा परी कित्ताकाट भई कि.नं. २५७ को ज.वि. ०-०-१० नहरमा परेको, कि.नं. २७७ को ज.वि. ०-२-१९ साविक नेत्रकुमारी थापाको नाउँमा कायम रहेको छ। सो जग्गाको दर्तावाल मोही विपक्षीको ससुरा छतर महतो खुलवट हुनु भएकोमा निज छतर महतो खुलवटको स्वर्गबास पश्चात् निजका छोरा तथा विपक्षीका पति विजन महतो खुलवटको नाउँमा मोही नामसारी भई आएको उल्लेखित जग्गा घडेरीमा उपभोग गर्न पाउने किमती जग्गा हो। सासु नेत्रकुमारी थापाको स्वर्गबास मिति २०४९।८।५ गते र ससुरा रेजवरवर सिंह थापा तथा मेरा पति श्रीदयालवर सिंह थापाको स्वर्गबास सासुभन्दा अघि नै भइसकेकोले निज स्वर्गबासीहरुको खती उपति खाने ब्यहोर्ने एकासँगोलका हकवाला म फिरादी हुँ। मेरो हकभोगको स्व. सासु नेत्रकुमारी थापाको नाउँ दर्ताको जग्गाको गतिविधि हेर्न भनी गा.वि.स. प्रसौनी विर्तामा मिति २०५८।१।१४ गते आउँदा सो जग्गा हामीले बाँडफाँड गरी बिक्री समेत गरी सकेको छ भन्ने कुरा विपक्षीको गाउँघरमा सुनी वास्तविक कुरा के हो भनी भूमि सुधार कार्यालय, पर्सामा मिति २०५८।१।१६ गते नक्कल लिई विपक्षी समेत उपर दे.नं. २१०२ को लिखत दर्ता बदर दर्ता र फौ.नं. ६२४ र ६२५ को जालसाजी मुद्दा सुरु पर्सा जिल्ला अदालतमा र भूमिसुधार कार्यालय पर्सामा चलेको मोही बाडफाँड मुद्दाको फैसला बदर गर्न सर्वोच्च अदालतमा रिट नं. ४०१५ को मुद्दा दिएको छ। सो मुद्दाहरु विचाराधीन अवस्थामा छन्। मुद्दा चल्दाचल्दैको अवस्थामा मेरो हकभोगको उक्त साविक कि.नं. २७७ हाल कि.नं. ४२० र ४२१ को ज.वि. ०-२-१९ को जग्गा मध्ये ज.वि. ०-०-१० मा विपक्षीले जबरजस्ती अनाधिकार रुपले फूसको घर निर्माण गरी जग्गा खिचोला गर्नु भएकोले सो खिचोला मेटाई घर भत्काई चलन चलाई पाउँ भन्ने समेत ब्यहोराको मिति २०५८।१०।९ गतेको फिरादपत्र।

विपक्षीको फिराद दाबी खारेजभागी छ। किनभने मैले मोही बाँडफाँडबाट मेरो नाउँमा कि.नं. ४२० को ज.वि. ०-१-९^१/_२ जग्गा दर्ता भएकोले सो जग्गामा घर बनाई बसी आएको हुँदा विपक्षी वादीलाई मुलुकी ऐन, अ.बं. ८२ नं. बमोजिम मुद्दा गर्ने हकद्वेया नभएकोले विपक्षीको झुठा फिरादखारेज गरिपाउँ भन्ने समेत ब्यहोराको मिति २०५८।१२।२३ गतेको प्रतिउत्तरपत्र।

विवादित जग्गा सम्बन्धमा भूमि सुधार कार्यालय, पर्साबाट मोही नामसारी हुने फैसला भई सो फैसला बदर गरिपाउँ भनी यिनै वादीले फैसला बदर मुद्दा दायर गरी कारवाहीयुक्त अवस्थामा रहेको देखिँदा उक्त मुद्दाको निर्णय नभई प्रस्तुत मुद्दामा निर्णय गर्न नमिल्ने

देखिँदा उक्त मुद्दा भूमिसुधार कार्यालय, पर्साबाट निर्णय भएपछि जगाउने गरी प्रस्तुत मुद्दा मुलुकी ऐन, अ.बं. १२ नं. बमोजिम मुलतबीमा राखिदिएको छ भन्ने समेत ब्यहोराको सुरु पर्सा जिल्ला अदालतबाट मिति २०५९।४।२१ गते भएको मुलतबी आदेश।

प्रस्तुत मुद्दा मिति २०५९।४।२१ को आदेशानुसार मुलतबी रहेको र दायरीको लगत कायमै रही रहेकोमा सर्वोच्च अदालतको परिपत्र अनुसार दायरीको लगत कट्टा गरी दिए हुने भई लगत कट्टा गरी दिएको छ भन्ने ब्यहोराको सुरु पर्सा जिल्ला अदालतबाट मिति २०६१।२।२२ गते भएको आदेश।

मि.नं. ९४ को फैसला बदर मुद्दा कारवाहीयुक्त अवस्थामा रहेको देखिँदा सोको फैसला भएपछि जगाई कारवाही हुने गरी मिति २०५९।४।२१ गते मुलतबी आदेश भएकोमा उक्त मुद्दा मिति २०६४।२।१३ गते फैसला भइसकेको हुँदा प्रस्तुत मुद्दा मुलतबीबाट जगाई पाउँ भन्ने समेत ब्यहोराको वादीको मिति २०६५।२।२१ गतेको निवेदनपत्र।

यिनै वादी प्रतिवादी बीच भूमि सुधार कार्यालय पर्सामा चलिहरको मोही नामसारी फैसला बदर मुद्दा कारवाही किनारा भई आएपछि प्रस्तुत मुद्दा जगाउने गरी मुलतबीमा रहेकोमा हाल वादीले उक्त मुद्दा किनारा भइसकेको भनी फैसलाको प्रतिलिपि समेत साथै राखी मुलतबीबाट जगाई पाउँ भनी निवेदन दिएको देखिँदा प्रस्तुत मुद्दा मुलतबीबाट जगाई दिएको छ भन्ने ब्यहोराको सुरु पर्सा जिल्ला अदालतबाट मिति २०६५।२।२३ गते भएको आदेश।

सुरु अदालत डोरबाट भई आएको मिति २०६६।९।८ गतेको नापनक्शा मुचुल्का मिसिल संलग्न रहेको।

अदालतबाट भई आएको नापनक्शा हेर्दा कि.नं. ४२१ को जग्गा न.नं. ६ मा र कि.नं. ४२० को जग्गा न.नं. ७ मा देखाई नापनक्शा भएको देखिन्छ। प्रतिवादीले वादीको कि.नं. ४२० र कि.नं. ४२१ को दुवै कित्ता जग्गाको बीचमा पर्ने गरी बीच भागमा फूसको घर निर्माण गरेको देखिँदा दाबी बमोजिम वादीले प्रतिवादीबाट खिचोला मेटाई घर भत्काई चलन समेत पाउने ठहर्छ भन्ने समेत ब्यहोराको सुरु पर्सा जिल्ला अदालतबाट मिति २०६७।२।१२ गते भएको फैसला।

सुरु फैसलामा चित्त बुझेन। विपक्षी वादीलाई प्रस्तुत मुद्दा गर्ने हकद्वैया छैन। किनभने विपक्षीले सो जग्गालाई नामसारी गराई लिनु भएको अवस्था छैन। आफ्नो हक नै स्थापित कायम गराउन सक्नु भएको अवस्था नहुँदा वादीलाई प्रस्तुत फिराद दायर गर्ने हकद्वैया नभएकोले हकद्वैयाको अभावमा प्रस्तुत मुद्दा मुलुकी ऐन, अ.बं. ८२ नं. बमोजिम खारेज गर्नुपर्नेमा सो नगरी दाबी पुग्ने गरी भएको सुरुको फैसला गैरकानूनी हुँदा उल्टी गरी

फिराद दाबी खारेज गरिपाउँ भन्ने समेत ब्यहोराको पुनरावेदक प्रतिवादीहरूको मिति २०६७।११।१७ मा पुनरावेदन अदालतमा गरेको संयुक्त पुनरावेदनपत्र।

वादीको कि.नं. ४२० र ४२१ को न.नं. ६ र ७ को जग्गामा प्रतिवादीहरूले घर समेत बनाई खिचोला गरेको भन्ने देखिन आएको हुँदा न.नं. ६ र ७ को कि.नं. ४२१ र ४२० को जग्गाको बीचमा प्रतिवादीहरूले बनाएको घर भत्काई खिचोला मेटाई चलन समेत पाउने ठहराई सुरु पर्सा जिल्ला अदालतबाट भएको फैसला मनासिब नै देखिन आएको हुँदा पुनरावेदक प्रतिवादीको पुनरावेदन जिकिरसँग पनि सहमत हुन सकिएन। तसर्थ उपर्युक्त आधार, कारण र प्रमाण समेतबाट वादी दाबी बमोजिम वादीले प्रतिवादीबाट खिचोला मेटाई घर भत्काई चलन पाउने ठहराई सुरु पर्सा जिल्ला अदालतबाट मिति २०६७।२।१२ मा भएको फैसला मिलेकै देखिँदा सदर हुने ठहर्छ। पुनरावेदक प्रतिवादीहरूको पुनरावेदन जिकिर पुग्न सक्दैन भन्ने समेत ब्यहोराको पुनरावेदन अदालत हेटौँडाबाट भएको मिति २०६८।११।२१ गतेको फैसला त्रुटिपूर्ण हुँदा उक्त फैसला बदर गर्न दोहोर्न्याई हेर्ने निस्सा पाउँ भनी विपक्षी विरुद्ध आजै छुट्टै मोही निष्काशन मुद्दामा पनि मुद्दा दोहोर्न्याई हेरिपाउँ भन्ने निवेदन पत्र चढाएकी छु। सो मुद्दामा निस्सा प्रदा नहुने नै छ। उक्त मुद्दालाई यसको अभिन्न अंग मानी पाउँ।

उक्त फैसलामा लेखिए अनुसार उल्लेखित पर्सा जिल्ला अदालतबाट भएको नाप नक्शा सम्बन्धित स्थलमा नभई गुपचुपै एकतर्फी रूपमा गरिएको थियो भने सो मुचुल्का अनुसार पनि पुरै जग्गामा घर निर्माण गरी खिचोला गरेकोमा नभई केही मात्र जग्गामा कच्ची फूसको घर निर्माण गरेको भनी कथित मुचुल्का भएकोमा सो घर मेरो होइन। मोहियानी हकको जग्गामा घर सम्बन्धी विवाद वा घरको कारणले मोहियानी हक समाप्तीको लागि विपक्षीको फिराद भूमि सम्बन्धी ऐन, २०२१ को दफा २५(५) बमोजिम परेको होइन। त्यस्तो निवेदन भूमि सुधार कार्यालय पर्साबाट अधिकार प्राप्त निकायमा कारवाही भएको पनि होइन। त्यस्तै सुरु फिराद दाबीको जग्गा खाल्डो पारेको भनी कथित दाबीको लागि उक्त ऐनको दफा २९(२), २९क (क) (ख) को हदम्याद अवलम्बन गरिएको छैन। यद्यपी जग्गा बिगारिएको नभई हामी मोहीको पत्नी छोराले सम्पूर्ण मोहियानी दायित्व बहन गरी आएका छौं। सो समेतलाई मध्यनजर नभई भएका फैसलाहरू भूमि सम्बन्धी ऐन, २०२१ को दफा (५), २९(२), २९क (क)(ख), ने.का.प. २०५४ अंक १०, पृष्ठ ५६७ नि.नं. ६४५०, सर्वोच्च अदालतको पूर्ण इजलासबाट २०६१ सालको दे.पु. इजलास नं. २३ ने.का.प. २०६२ अंक ६ पृष्ठ ६७० नि.नं. ७५४९ मिति २०६२।५।२३ को प्रतिपादित नजिरको विपरीत रही फैसलामा गम्भीर त्रुटि रहेको छ।

अतः उपरोक्त कानूनी आधार प्रमाण तथा प्रतिपादित नजिर तथा मबाट पछि नियुक्त हुने कानून व्यवसायीको बहस जिकिरलाई समेत यस निवेदनपत्रको अभिन्न अंग मानी कानून र प्रमाण विपरीत भएको सम्मानित पर्सा जिल्ला अदालतको फैसलालाई सदर गरेको सम्मानित पुनरावेदन अदालत हेटौँडाको फैसला समेत न्याय प्रशासन ऐन, २०४८ को दफा १२ को उपदफा (१) को (क), (ख) र (घ) को अवस्थामा गम्भीर कानूनी त्रुटि विद्यमान हुँदा यहि आधारमा दोहोर्न्याई हेर्ने निस्सा प्रदान गरी ती दुवै त्रुटिपूर्ण फैसलालाई बदर गरी मेरो सुरु प्रतिउत्तर जिकिर बमोजिम हुने गरी न्याय इन्साफ पाउँ भन्ने समेत व्यहोराको भागरतीदेवी खुलवटिनको निवेदन।

यसमा यसै लगाउको ०६९-RI-०७७४ को मोही निष्कासन मुद्दामा यसै इजलासबाट मुद्दा दोहोर्न्याई हेर्ने निस्सा प्रदान भएको र प्रस्तुत मुद्दा उक्त मुद्दासँग अन्तरप्रभावी हुँदा सोही कानूनी त्रुटिका आधारमा प्रस्तुत मुद्दासमेत न्याय प्रशासन ऐन, २०४८ को दफा १२(१) को खण्ड (क) र (ख) बमोजिम मुद्दा दोहोर्न्याई हेर्ने निस्सा प्रदान गरिदिएको छ। विपक्षी झिकाई नियमानुसार गर्नु भन्नेसमेत व्यहोराको यस अदालतको मिति २०७०।४।२१ को आदेश।

नियम बमोजिम दैनिक मुद्दा पेशी सूचीमा चढी पेश हुन आएको प्रस्तुत मुद्दाको मिसिल अध्ययन गरियो।

पुनरावेदक प्रतिवादीको तर्फबाट उपस्थित विद्वान अधिवक्ता श्री विरेन्द्रप्रसाद चौधरीले पुनरावेदकले आफूले मोही हक हिस्सा बापत छुट्टयाई लिएको जग्गामा घर बनाएको छ। विपक्षीको जग्गा खिचोला गरी घर बनाएको छैन। पुनरावेदकलाई थाहा जानकारी नदिई गुपचुपमा नक्सा गरिएको हो। भई आएको नक्साको न.नं. ६ र ७ मा कि.नं. ४२१ र ४२० को जग्गाहरु देखाइएको छ। उक्त जग्गाको बीचमा पर्ने गरी फूसको घर निर्माण गरी खिचोला गरेको भनिएको छ। कुन कित्ता जग्गाको कति क्षेत्रफल कब्जा गरेको छ भन्ने सम्बन्धमा नक्सा मुचुल्कामा केही बोलिएको छैन। खिचोला ठहराई भएको सुरु पर्सा जिल्ला अदालतको फैसला सदर हुने ठहर गरेको पुनरावेदन अदालत हेटौँडाको मिति २०६८।११।२१ को फैसला बदर गरिपाउँ भनी गर्नु भएको बहस सुनियो।

मेरा हक भोगको कि.नं. ४२० र कि.नं. ४२१ को जग्गामा जबरजस्ती कब्जा गरी फूसको घर निर्माण गरी कब्जा खिचोला भरेकोले घर भत्काई खिचोला मेटाई चलन चलाई पाउँ भन्ने वादी दाबी र वादीको जग्गामा घर बनाएको छैन। मोहियानी हक हिस्साबाट प्राप्त आफ्नै जग्गामा घर बनाएको हुँ भन्ने पुनरावेदकको प्रतिउत्तर जिकिर भएकोमा प्रतिवादीहरुले वादीको कि.नं. ४२० र ४२१ को जग्गाको बीचमा घर निर्माण गरी खिचोला गरेको हुँदा वादीले घर भत्काई खिचोला मेटाई चलन चलाई पाउने ठहराई सुरु पर्सा जिल्ला

अदालतबाट भएको फैसला सदर हुने ठहर गरी पुनरावेदन अदालत हेटौँडाबाट भएको फैसलामा चित्त नबुझाई प्रतिवादीले मुद्दा दोहोर्‍याई निस्सा प्रदान गरिपाउँ भनी यस अदालत समक्ष दिएको निवेदनमा मुद्दा दोहोर्‍याई हेर्ने निस्सा प्रदान भई पेश हुन आएको प्रस्तुत मुद्दामा पुनरावेदन अदालत हेटौँडाबाट मिति २०६८।११।२१ मा भएको फैसला मिलेकै छ छैन प्रतिवादीको पुनरावेदन जिकिर पुग्ने हो होईन सोही विषयमा निर्णय गर्नुपर्ने देखियो।

निर्णयतर्फ विचार गर्दा, अदालतबाट मिति २०६६।९।८ मा भएको नक्सा मुचुल्का हेर्दा दुवै कित्ता नं.४२१ न.नं.६ र कि.नं.४२० न.नं.७ भन्ने देखिएकोमा न.नं.६ र ७ को बीचमा पर्ने गरी पुनरावेदकले फुसको घर निर्माण गरेको देखिन्छ। मोहियानी हकको आधारले मात्र जग्गाधनीको सहमति स्वीकृति बिना जग्गामा घर निर्माण गर्न मिल्ने हुँदैन। प्रतिवादीले मोही नामसारी र मोही बाँडफाँड गर्ने गरेको निर्णय उपर यस अदालतमा रिट निवेदन परी विचाराधिन रहेको अवस्थामा विवादीत घरहरू निर्माण गरेको भन्ने फिरादमा उल्लेख छ। रितपूर्वक मोही बाँडफाँड नै हुन नसकेको जग्गामा दुवै कित्ताको बीचमा पर्ने गरी घर निर्माण गर्दा जग्गाधनीलाई मर्का पर्न जाने हुन्छ। जग्गाधनीको सहमति बिना जग्गामा घर निर्माण गर्दा मोहियानी जग्गा बाँडफाँड समेतमा बाधा पर्न जाने हुन्छ।

अतः अदालतमा मुद्दा विचाराधिन रहेको समयमा जग्गाधनीको सहमति मन्जुरी नलिई जग्गाको कुन दिशातर्फ मोहियानी हक बापत जग्गा प्राप्त हुने हो छुट्टी नसकेको स्थितिमा प्रतिवादीले बनाएका विवादीत घरहरू कानूनी रूपमा बनाएको भनी मान्न मिलेन। वादी दाबीबमोजिम वादीले प्रतिवादीबाट खिचोला मेटाई घर भत्काई चलन चलाई पाउने ठहराई सुरु पर्सा जिल्ला अदालतबाट भएको फैसलालाई सदर हुने ठहर गरी पुनरावेदन अदालत हेटौँडाबाट मिति २०६८।११।२८ मा भएको फैसला मिलेकै देखिँदा सदर हुने ठहर्छ। पुनरावेदकको पुनरावेदन जिकिर पुग्न सक्दैन। दायरीको लगत कट्टा गरी मिसिल नियमानुसार गरी बुझाई दिनु।

न्यायाधीश

उक्त रायमा म सहमत छु।

न्यायाधीश

इजलास अधिकृत:- यमप्रसाद बास्कोटा

कम्प्युटर गर्ने:- मन्जिता ढुंगाना

इति सम्बत् २०७३ साल कार्तिक २३ गते रोज ३ शुभम्